ORCID: 0009-0002-9833-0368
https://doi.org/10.58187/rim.137-138.06
CZU:94(478)''1537'':[94(477.75)''1537'':327

DOCUMENTAR

Eugen Cernenchi*

UN DOCUMENT PRIVITOR LA RELAȚIILE LUI PETRU RAREȘ CU HANATUL CRIMEEI**

A DOCUMENT CONCERNING THE RELATIONS OF PETRU RAREȘ WITH THE KHANATE OF CRIMEA

Rezumat: Este publicat un document care reprezintă o copie a scrisorii lui Islam Giray, kalga-sultanul Hanatului Crimeei, către marele cneaz al Moscovei Ivan al IV-lea. Actul este din luna martie 1537 și conține mențiunea despre furnizarea de către domnul Țării Moldovei a unor piese de artilerie (*zarbuzan*) lui Islam Giray. Această informație atestă implicarea deplină a lui Petru Rareș în evenimentele legate de lupta pentru putere dintre hanul Sahib I Giray și kalga Islam Giray. Susținerea pretendentului Islam Giray oferea domnului Moldovei posibilitatea să obțină unele avantaje atât în raporturile cu Polonia, cât și cu Imperiul Otoman. Documentul contribuie la reliefarea politicii externe dusă de Petru Rareș în ultimii ani ai primei sale domnii.

Cuvinte-cheie: Țara Moldovei, Hanatul Crimeei, Petru Rareș, Islam Giray, Sahib I Giray, Ivan al IV-lea, tunuri / *zarbuzan*

Abstract: There is analyzed and entirely published a document representing the copy of a letter from Islam Giray, the Kalga-Sultan of the Crimean Khanate, addressed to the Grand Prince of Moscow, Ivan IV the Terrible. The act dates from March, 1537 and it mentions that the ruler of Moldavia supplied Islam Giray with artillery pieces (*zarbuzan*). This information demonstrates Petru Rareș's full involvement in the events related to struggle for power between Khan Sahib I Giray and Kalga Islam Giray. Supporting the pretender Islam Giray meant obtaining advantages in relations with both Poland and the Ottoman Empire. The document contributes to highlighting the foreign policy promoted by Petru Rareș in the last years of his first reign.

Keywords: Moldavia, Crimean Khanate, Petru Rareș, Islam Giray, Sahib I Giray, Ivan the Terrible, artillery / *zarbuzan*

* **Eugen Cernenchi**, cercetător științific la Institutul de Istorie al USM, https://ror.org/0475kvb92.

** Studiul a fost elaborat în cadrul subprogramului: *Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze)*. Codul proiectului: 010401.

Mărturiile din izvoare și documente răzlețe, minore la prima vedere, au un rol important în reconstituirea istoriei. Uneori ele oferă informații necunoscute, care, chiar dacă nu sunt esențiale, ne ajută la completarea unor lacune, și cu cât sunt mai multe, viziunea generală despre anumite evenimente și procese din trecut se poate nuanța sau schimba.

Documentul pe care îl analizăm în continuare și îl inserăm în întregime la finele studiului este o copie a unei scrisori (tradusă din tătară în limba slavă) primite de marele cneaz al Moscovei, Ivan al IV-lea, de la kalga-sultanul[1], Islam Giray. Sursa se păstrează în Arhiva Rusă de Stat a Actelor Vechi[2], fondul 123 *Relațiile Rusiei cu Crimeea*[3], în dosarul ce cuprinde protocolul diplomatic[4] al actelor primare care vizau relațiile Marelui Cnezat al Moscovei cu Hanatul Crimeei între anii 1533-1539.

Scrisoarea a fost expediată oficialităților moscovite[5] în martie 1537. Știrea principală ce ne interesează și pe care o oferă acest document, este afirmația lui Islam Giray precum că a primit două tunuri de la domnul Țării Moldovei, Petru Rareș. Pentru a înțelege mai bine contextul istoric și legăturile lui Petru Rareș cu Islam Giray, vom elucida succint istoria celui din urmă.

Islam Giray a fost unul din fiii hanului Mehmed Giray (1515-1523) și nepotul lui Mengli Giray (1466, 1469-1475, 1478-1515). La sfârșitul anului 1522 Mehmed Giray și fiul acestuia, kalga-sultanul Bahadir Giray, au reușit să cucerească temporar Hanatul Astrahan. Ambii au fost, însă, asasinați în primăvara anului 1523 de către căpeteniile nogailor[6], care nu erau interesați de instaurarea supremației

---

1 kalga (qalga) – titlu purtat de cea de a doua persoană în ierarhia Hanatului Crimeei. La începutul domniei, fiecare han își desemna un kalga, neapărat din dinastia Giray, de regulă un frate, fiu, nepot de frate. Deoarece dinaștii Giray purtau titlul de sultan, celui care purta titlul de kalga, i se mai spunea „kalga-sultan"

2 Русский Государственный Архив Древних Актов (РГАДА), în continuare – RGADA.

3 Н. М. Рогожин, *Обзор посольских книг из фондов-коллекций, хранящихся в ЦГАДА (конец XV – начало XVIII в.)*. М., 1990, с.150-165; Idem, *Посольский приказ колыбель российской дипломатии*, М., 1994, с. 349-35.

4 Despre specificul acestor documente a se vedea – Ion Eremia, *Ioan Belevici – cronica unei misiuni diplomatice la Moscova,* în *Aut viam inveniam aut faciam. In honorem Ștefan Andreescu*, Ed. Univ. „A. I. Cuza", Iași, 2012, nota 3, p. 156; Н. М. Рогожин, *Обзор посольских книг из фондов-коллекций, хранящихся в ЦГАДА (конец XV – начало XVIII в.)*. М., 1990.

5 Marele cneaz, Ivan al IV-lea, avea doar 7 ani, guvernarea fiind înfăptuită de către mama sa, Elena Glinski, și consiliul de regență – М. М. Кром, *«Вдовствующее царство»: Политический кризис в России 30-40-х годов XVI века.* Москва, Новое литературное обозрение, 2010, с. 31-230.

6 În fruntea complotului se aflau beii nogai din clanul Nur ad-Din – *Mamai* bin Musa bin Vakkas bin Nur ad-Din bin Edigey și *Aghiș* bin Iamgurci bin Vakkas bin Nur ad-Din bin Edigey – , precum și *Teniș* bin Djankuvvat bin Din Sufi bin Mansur bin Edigey din clanul Mansur, care a fost luat în prizonierat de moldoveni în anul 1518 – Eugen Cernenchi, *Relațiile lui Ștefăniță vodă cu Hanatul Crimeei (Considerații pe marginea unui document recent publicat)*, în „Anuarul Institutului de Istorie", Chișinău, 2017, p. 82-85.

Giray-zilor în fostele teritorii ale Hoardei de Aur (Ulug Ulus)[7]. Ulterior beii nogai Mamai și Aghiș, precum și tătarii conduși de Șeyih Aidar (fiul hanului Hoardei Mari - Șeyih Ahmed), au invadat Hanatul Crimeei, pătrunzând și în peninsulă, devastând-o, fără a putea cuceri vreun oraș sau cetate din cauza lipsei artileriei[8]. Islam Giray a fost făcut prizonier și dus în stepele nogaice de peste Volga[9]. Pentru a redresa situația, aristocrația crimeeană în frunte cu *karaci-beii* celor patru clanuri conducătoare Shirin, Barin, Qipchaq, Arghin a ales han pe unul din fiii lui Mehmed Giray rămași în viață – Gazi Giray. Această alegere nu a fost agreată de suzeranul Crimeei, Suleiman Magnificul, sultanul Imperiului Otoman. El l-a investit han pe un fiu al lui Mengli Giray – Saadet Giray (1523-1532), aflat atunci la Istanbul, căruia i-a oferit un consistent ajutor militar (ieniceri și tunuri) pentru a se impune în cazul unor eventuale contestări[10]. De asemenea, sultanul a trimis poruncă domnului Țării Moldovei, Ștefăniță (1517-1527,) să-l susțină pe noul han, în special, să preîntâmpine o eventuală implicare a Poloniei în conflictele interne din Crimeea[11]. Regele Sigismund I era interesat în slăbirea hanatului, iar pentru a complica și mai mult situația avea opțiunea eliberării fostului han al Hoardei Mari, Șeyih Ahmed, reținut în Marele Ducat al Lituaniei încă din anul 1502[12].

Ajungând în august 1523 la Caffa, Saadet s-a proclamat han și a poruncit să fie omorât Gazi Giray. Mai târziu, la începutul anului 1524, Islam Giray a evadat din prizonieratul nogailor și s-a întors în Crimeea[13]. Saadet a încercat să-l înlăture pe potențialul pretendent, acesta însă, susținut de o parte a aristocrației, s-a

---

7 И. В. Зайцев, А. В. Виноградов, *Внутриполитическое развитие Крымского ханства в XVI – начале XVII вв.* // *История крымских татар. В 5 томах, Т.3. Крымское ханство XV-XVIII вв.* Отв. ред. И. В. Зайцев. Казань, Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2021, с. 196-198.

8 В. В. Трепавлов, *История Ногайской Орды*. - 3-е изд., испр. и доп., Москва, Квадрига, 2020, с. 208-215; А. Ф. Малиновский, Историческое и дипломатическое собрание дел происходивших между российскими великими князьями и бывшими в Крыму татарскими царями с 1467 по 1533 года // „Записки Одесского Исторического Общества Истории и Древностей", Т. 5, Одесса, 1863, с. 335.

9 А. Ф. Малиновский, Историческое и дипломатическое собрание...., с. 236.

10 În scrisorile sale către Sigismund I, Saadet Giray menționează 2000 de ieniceri cu tunuri și archebuze și un contingent de 60000 de oameni din sangeakul de Silistra – *Lietuvos Metrika, Kniga Nr. 7, (1506-1539)*, Parenge Inga Ilariene, Laimontas Karalius, Darius Antanavicius, Vilnius, 2011, doc. nr. 21, p. 423-424, 427-428.

11 А. Ф. Малиновский, Историческое и дипломатическое собрание..., с. 340.

12 Detalii – И. В. Зайцев, *Шейх-Ахмед – последний хан Золотой Орды (Орда, Крымское ханство, Османская империи и Польско-Литовское государство в начале XVI в.)* // И. В. Зайцев, Между Москвой и Стамбулом. Джучидские государства, Москва и Османская империя (нач. XV – пер. пол. XVI вв.), Москва, изд. Рудомино, 2004, с. 99-120; В. А. Варонін, *З гісторыі ўзаемаадносін Вялікага Княства Літоўскага з татарамі ў канцы XV – першай трэці XVI ст.: Хан Шыг-Ахмат* // „Studia historica Europae Orientalis = Исследования по истории Восточной Европы", Вып. 4., Минск, 2011, с. 127-149.

13 Б. И. Дунаев, *Максим Грек и греческая идея на Руси в XVI-м веке*, Москва, 1916, с. 63.

răsculat. Hanul a fost nevoit să se refugieze în cetatea Perekop (Or-Kapî) care nu a putut fi cucerită de către Islam Giray căci nu avea arme de asediu, în special, artilerie. Saadet a reușit să suprime revolta la sfârșitul anului 1524, în mare parte datorită susținerii fratelui său, Sahib I Giray[14], pe care l-a numit kalga. Ciocnirile au continuat și în 1525. La începutul verii Islam, zdrobindu-l într-o bătălie pe Saadet, a obținut pentru câteva luni puterea în Crimeea[15]. Victoria sa nu a fost decisivă. Saadet continua să dețină controlul principalelor cetăți și orașe din peninsulă. În lipsa artileriei de asediu, Islam a fost nevoit iarăși să pribegească în stepele dintre Nipru și Volga[16], de unde s-a întors la începutul anului 1526. A urmat o împăcare, posibil, intermediată de otomani[17], în rezultatul căreia Saadet l-a numit kalga-sultan pe Islam, în locul lui Sahib I Giray și i-a oferit ca yurt cetatea Perekop[18].

Acest compromis a durat doar până la începutul anului 1528. Confruntările dintre cei doi rivali au reînceput cu o nouă intensitate. Pentru a lupta cu succes împotriva lui Saadet Giray, sprijinit puternic de otomani, Islam a stabilit relații cu Uniunea polono-lituaniană. Cu acordul regelui Sigismund I, el și susținătorii săi s-au refugiat în Marele Ducat Lituanian, la sud de orașul Cerkas[19]. Mai mult ca atât, la începutul anului 1529 regele i-a acordat ajutor armat, contingente înarmate cu arme de foc, pentru a lupta împotriva lui Saadet Giray și a prelua stăpânirea în Crimeea. Acțiunea a fost susținută și de hanul Șeyih Ahmed. Însă, Saadet a reușit să neutralizeze această coaliție prin încheierea păcii cu Islam și dându-i în posesie ca yurt cetatea Oceakov și teritoriile de la Nipru inferior[20].

Noul echilibru politic se va menține până la următoarea criză majoră din Hanatul Crimeei[21]. Conflictele lui Saadet Giray cu nobilimea tătară, reprezentanții cărora se refugiau la Islam Giray, l-au determinat pe ultimul să încerce o nouă tentativă de preluare a puterii în 1532. În această perioadă Hanatul Crimeei

---

[14] Sahib Giray – fiul lui Mengli Giray; cu susținerea lui Mehmed Giray a fost han în Kazan între anii 1521-1524, după care a abdicat în favoarea lui Safa Giray (1524-1531, 1535-1549).

[15] Б. И. Дунаев, *Максим Грек и греческая идея на Руси...*, с. 82; Detalii la Б. В. Черкас, *Політична криза в Кримському ханстві і боротьба Іслам Гірея за владу в 20-30-х роках XVI ст.* // „Україна в Центрально-Східній Європі. Студії з історії XI-XVIII століть". Киев, 2000, с. 102-103.

[16] Малиновский А. Ф., Историческое и дипломатическое собрание...,с. 348.

[17] Борис Черкас, *Україна в політичних відносинах Великого князівства Литовського з Кримським ханатом (1515-1540)*, КИЇВ, 2006, с.172. Suleiman I pregătea o nouă campanie împotriva Ungariei și de aceea urmărea să stabilizeze situația din Crimeea pentru a folosi forțele hanatului în interesele otomane.

[18] *Lietuvos Metrika, Kniga Nr. 7, (1506-1539)...*, p. 583, 588-589.

[19] Борис Черкас, *Україна в політичних відносинах...*, с. 178-180; *Lietuvos Metrika, Kniga Nr. 7, (1506-1539)...*, doc. nr. 21, p. 478-480.

[20] Борис Черкас, *Україна в політичних відносинах...*, с. 181-184; *Lietuvos Metrika, Kniga Nr. 7, (1506-1539)...*, doc. nr. 21, p. 481-483.

[21] Între timp, se pare că Islam Giray va reuși să devină, pentru o scurtă perioadă (1531-1532) han al Hanatului Astrahan – Малиновский А. Ф., Историческое и дипломатическое собрание..., p. 359.

era împărțit, de fapt, în două părți. Cele mai importante centre din peninsulă se supuneau hanului Saadet, iar teritoriile din afara Crimeei, regiunile de pe ambele maluri ale cursului inferior al râului Nipru, ascultau de Islam Giray, susținut de Uniunea polono-lituanian și, în special, de Ostafie Daşkovici, starostele de Cerkas. Pentru a-l învinge definitiv pe Islam și a curma legăturile lui cu lituanienii, hanul a hotărât să atace direct orașul Cerkas și pe Daşkovici. Campania pornită în februarie 1532 s-a finisat cu eșecul asediului orașului Cerkas, chiar dacă armata lui Saadet era echipată cu artilerie[22].

După înfrângerea suferită, Saadet Giray a abdicat și în vara anului 1532 s-a retras la Constantinopol. În mod firesc puterea a fost preluată de către Islam Giray. El, însă, nu știa care va fi reacția sultanului la aceste evenimente. De aceea, pe de o parte, a încheiat un tratat cu Sigismund I[23], iar, pe de altă parte, a trimis un sol la Constantinopol cu rugămintea ca Suleiman Magnificul să numească un nou han, sperând că sultanul îl va desemna pe el, deoarece deținea puterea reală în Crimeea. Poarta l-a ales, însă, pe Sahib I Giray (1532-1551) care devenea, astfel, al patrulea în șirul hanilor Crimeei numiți de sultanii otomani[24]. Lui Islam Giray i s-a oferit titlul de kalga-sultan și teritoriile de la Nipru inferior pe care le deținuse anterior[25].

În 1533 a fost încheiat tratatul de pace polono-otoman[26] care prevedea, între altele, că Sigismund I nu îi va mai susține pe rebelii din Crimeea (adică pe Islam Giray), iar Sahib I Giray va înceta incursiunile tătare în Lituania și Polonia; de asemenea, hanul va susține Uniunea polono-lituaniană în lupta contra Statului Rus. În vara anului 1534 a început un nou război lituaniano-moscovit (1534-1537). Apropierea[27] dintre Sigismund I și Sahib I Giray amenința poziția lui Islam Giray de stăpânitor cvasi-independent al teritoriilor tătare aflate la nord de peninsula Crimeea. Lipsit de susținerea lituanienilor, el devenea vulnerabil în fața lui Sahib I Giray. Deja în 1534 a izbucnit un nou război între cei doi. În aceste condiții, Islam Giray treptat s-a orientat spre o alianță cu Moscova contra hanului și Uniunii polono-lituaniene.

În cadrul tratativelor de pace polono-otomane din 1533 s-a discutatt și problema războiului moldo-polon pentru Pocuția. Poarta a propus regelui Sigismund I un plan de înlăturare a lui Petru Rareș, care prevedea implicarea tuturor vecinilor

---

[22] Борис Черкас, *Крымско-османская осада Черкасс в марте 1532 года* // „Qolloquia Russica", Series I, vol. 7, Krakow, 2017, c. 397-404.

[23] Dariusz Kołodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: international diplomacy on the European periphery (15th–18th century): a study of peace treaties followed by annotated documents,* BRILL, Leiden/Boston, 2011, p. 70-71.

[24] Anterior au fost Nur Devlet Giray (1475), Mengli Giray (1478), Saadet Giray (1523).

[25] Рефат Абдужемилев, *Хроника «Тарих-и Сахиб Герай хан»* // „Крымское историческое обозрение", Казань – Бахчисарай, 2018, 1(10), с. 184.

[26] Dariusz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*, BRILL, Leiden, 2000, p. 117-119, 230-233.

[27] Alianța antimoscovită dintre Sigismund I și Sahib I Giray a fost favorizată și de alți factori – izgonirea lui Safa Giray, hanul Kazan-ului, de către armatele ruse, el găsindu-și refugiul în Crimeea (între 1531-1535); moartea marelui cneaz Vasile al III-lea (decembrie 1533).

Țării Moldovei – Imperiului Otoman, Poloniei, Ungariei, Hanatului Crimeei, Țării Românești – precum și conspirația unei facțiuni de boieri[28]. Chiar dacă domnul nu cunoștea „până la ce punct a ajuns înțelegerea otomano-polonă referitoare la soarta sa"[29], totuși el înțelegea că represaliile otomanilor vor urma mai devreme sau mai târziu. Însă, pentru a preîntâmpina reacția negativă a Porții, Petru Rareș nu a ales să încheie pace cu Polonia, ci a optat pentru continuarea războiului. De asemenea, el a încheiat un tratat cu Habsburgii în aprilie 1535 și a intensificat schimbul de solii cu Marele Cnezat Moscovit[30], aflat în război cu Uniunea polono-lituaniană.

Astfel, evoluția raporturilor internaționale ale Țării Moldovei în anii 1534-1536 favoriza apropierea dintre Petru Rareș și Islam Giray. Pe de o parte, kalga-sultanul obținea încă un aliat în lupta sa împotriva hanului Sahib I Giray, pe de altă parte, domnul Moldovei obținea un aliat în războiul contra Poloniei. Totodată, perpetuarea conflictelor dintre Islam și Sahib I Giray făcea incertă o eventuală participare a Hanatului Crimeei într-o campanie otomană împotriva Țării Moldovei, iar preluarea puterii de către Islam în Crimeea oferea perspectiva, cel puțin, a unei neutralități favorabile. Nu cunoaștem când au început și ce caracter aveau legăturile dintre Petru Rareș și Islam Giray, dar presupunem că ele puteau fi destul de timpurii, deoarece yurtul acestuia, aflat în zona Niprului inferior, se mărginea cu hotarele de est ale Țării Moldovei. Documentele rusești menționează o solie a domnului la kalga-sultan înainte de iunie 1534[31]. Cu timpul, se pare, relațiile lor au devenit tot mai strânse. La această alianță a aderat și Statul Moscovit. În iulie 1536, Islam a trimis o solie reprezentativă la Moscova, în frunte cu Baciak bek kiyat. Potrivit cronicilor ruse, trimișii au expus dorința stăpânului lor de a încheia o alianță cu Ivan al IV-lea împotriva lui Safa Giray, hanul Kazan-ului, și împotriva lui Sahib I Giray, hanul Crimeei[32].

Avantajele acestei alianțe pentru Țara Moldovei l-au determinat pe Petru Rareș să sprijine activ lupta lui Islam Giray împotriva hanului. Documentul pe care îl publicăm aici arată că ajutorul acordat de domn s-a materializat și prin tri-

[28] Ilie Corfus, *Activitatea diplomatică în jurul conflictului dintre Petru Rareș și Polonia,* în „Romanoslavica", X, 1964, p. 336-338; Liviu Pilat, *Conspirația boierilor moldoveni, negocierile secrete otomano-polone și campania otomană din 1538*, în „Revista istorică", tom XXXI, 2020, nr. 5-6, p. 453-475; Г. Гонца, *Глава V. Внешняя политика Молдавского княжества в первой трети XVI в.* // Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя треть XIV – XIX начало в.), отв. ред. Д. Драгнев, Кишинев, Штиинца, 1987, с. 120.

[29] Veniamin Ciobanu, *Apărător al moștenirii lui Ștefan cel Mare*, în *Petru Rareș*, red. coord. Leon Șimanschi, București, Ed. Academiei RSR, 1978, p. 130.

[30] Г. Гонца, *Молдавия и османская агрессия в последней четверти XV – первой трети XVI в.*, Кишинев, Штиинца, 1984, p. 85-87.

[31] RGADA, Fond. 123, inv.1, d. 8 (1533-1539), f. 94 verso – 95 verso „А волошской Петр воевода присылал к Ислам8 своего чл҃ка ѿ соб҃а с тѣми ж вѣстми чтобы ити Ислам8 на цр҃твѣ и брата его Бебѣ салтана т8рецкой к нем8 ѿп8щает. Да и о том сказываютъ Петръ воевода к Ислам8 писал чтоб Исламъ др8жб8 и братство 8чинил с тобою со гд҃рем."

[32] Львовская летопись, în Полное собрание Русских Летописей, vol XX, Часть 2, С-Петербург, 1914, p. 440-441.

miterea în a doua jumătate a anului 1536 – începutul anului 1537 a unor piese de artilerie (zarbuzane) kalga-sultanului, necesare pentru asedierea cetăților și orașelor din peninsula Crimeea. După cum am remarcat mai sus, lipsa armelor de foc a fost una din cauzele eșecurilor anterioare ale lui Islam Giray în lupta contra hanilor Saadet și Sahib Giray. Din documentul publicat, este imposibil să stabilim ce fel de tunuri erau[33]. Se pare că în această perioadă tătarii prin termenul otoman *zarbuzan/zarbzen/darbzen* desemnau toate piesele de artilerie, deoarece Poarta era principalul furnizor de arme de foc în Hanatul Crimeei.

La 26 martie 1537 la Moscova a ajuns știrea că Islam Giray a trimis la marele cneaz Ivan al IV-lea un curier, pe nume Papai[34]. El a trecut prin orașul de frontieră Putivl, apoi în Novgorod Seversk a fost primit de cneazul Semion Șestunov[35]. Aici i s-a dat hrană și transport, urmând calea prin orașul Kaluga[36]. Papai a ajuns la Moscova la 7 aprilie 1537, fiind primit în aceeași zi de boierul Feodor Karpov[37] și diacul Menșov Puteatin[38]. Aceștea au luat de la trimisul tătar scrisoarea lui Islam Giray, adresată marelui cneaz[39]. În ziua următoare, la 8 aprilie, Papai, împreună

---

[33] Despre varietatea tunurilor de tip zarbuzan a se vedea – Gabor Agoston, *Firearms and Military Adaptation: The Ottomans and the European Military Revolution, 1450–1800*, în „Journal of World History", Vol. 25, nr. 1, 2014, p. 102-104; Gabor Agoston, *Ottoman artillery and european militarytechnology in the fifteenth and seventeenth centuries*, în „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae", Tomus XLVII (1-2), 1994, p. 40-41.

[34] *„И тогож лета марта κѕ (26) ден Великого Князя казаки Барашь Тулук Гозек к великому князю и с Крыма приехал а сказал великому князю что с ними вместе послал к великому князю Ислам своего человека Папая с товарищи з грамотою. А оставил их Бараш с товарищи сказывают в Путивле"* – RGADA, Fond. 123, inv.1, d. 8 (1533-1539), f. 315.

[35] Semion Vasilevici Șestunov-Krivoi (poreclit Strâmbul), cneaz, descendent din dinastia Riurik, ramura Iaroslavovici – А. В. Сергеев, *Князья Ярославские во второй трети XVI в.: историко-генеалогическое исследование* // „Вспомогательные исторические дисциплины". Вып. XXXIV. СПб., 2014, с. 18.

[36] „...*И как Папай в Новгородок в Северской приехал. И князь Семен Шестунов Папая с товарищи из Новагородка до Москвы дал шесть поводъ да и корм им велел давати едучи дорогою. И Князь Великий писал встречу к приставу чтоб коней пристав оставил в Колуге у прикащиков у городовых*..." – RGADA, Fond. 123, inv.1, d. 8 (1533-1539), f. 315-315 verso.

[37] Karpov Feodor Ivanovici – Кром М.М. *Вдовствующее царство: политический кризис в России 30-40-х годов XVI века*. М., 2010. С. 131, 134, 186, 218; Корзинин А.Л. *Политическая борьба в России в годы боярского правления (1533–1538 гг.)* // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 2. 2007. Вып. 4. с. 24.

[38] Puteatin Grigorii Menșik (Menșoi) Nikitici – unul din diecii confidenți ai marelui cneaz Vasilie al III-lea, a fost și membru al consiliului de regență de pe lângă marele cneaz Ivan al IV-lea – А. Л. Корзинин, *К вопросу об опекунском совете при малолетнем Иване IV* // „Вестник Санкт-Петербургского Университета", Сер. 2, Вып. 2, с. 5-16; А. Ю. Савосичев, *Дьяк Феодор Мишурин: судьба приказного бюрократа XVI в.* // „Вестник Российского университета дружбы народов". Серия: История России, 2009, nr. 3, с. 76-87.

[39] *„И князь великий того же дни велел Папаю с товарищи быти на дворе у Федора у Карпова. Феодор не домогав да к Федору послал княз великий на подворье дьяка своего Меншево Путятина. А велел Федору и Меншему у Попая грамоту взяти и речеи у него выслушать. И Папай грамоту Федору и Меншему отдал а речеи не говорилъ, все писано в грамотах..."* – RGADA, Fond 123, inv.1, d. 8 (1533-1539), f. 315 verso - 316.

cu Baciak bek[40] – sol al lui Islam Giray, care se afla deja de mai mult timp la Moscova – au fost primiți în audiență de către marele cneaz Ivan al IV-lea[41].

În scrisoare Islam raporta la Moscova că Sahib Giray l-a atacat, inclusiv, cu artilerie, în yurtul său. La început, Sahib a avut noroc, dar apoi Islam a putut să riposteze, fiind, totuși, nevoit să treacă cu oamenii săi în partea dreaptă a râului Nipru. A trimis pe solul său șeyh zade Șaban[42] la Istanbul, dar acesta a fost reținut de Suleiman I. Relatează mai pe larg știri despre aventurierul moscovit, cneazul Simion Fiodorovici Belsky[43], căruia sultanul i-ar fi promis ajutoare ca să cucerească împreună cu Sahib Giray Marele Cnezat al Moscovei; despre trecerea acestuia pe la Cetatea Albă/Akkerman[44]. Se pare că Islam Giray dorea să atragă guvernul Elenei Glinski (care întreținea legături și cu hanul Crimeei) într-o alianță împotriva lui Sahib Giray și a cerut Moscovei tunuri, asigurând că domnul Țării Moldovei este aliatul său și că deja primise două tunuri de la el[45].

---

[40] Solia condusă de el e menționată în cronicile ruse – „…*пришел къ великому князю отъ царевича Ислама болшій его посол Бачекъ князь, Кіятъ Исламов тесть, да Тетякъ Еди уланъ да бакшей*…" – Львовская летопись, în Полное собрание Русских Летописей, vol XX, Часть 2, С-Петербург, 1914, p. 440-441.

[41] „*И апрел и҃ (8) велел Князь Великий крымскому послу Бачаку князю с товарищи и крымскому гонцу Папаю с товарищы быти на дворе. И как пришли к Великому Князю Бачак князь и Папай и челом ударили и Папай правил Великому князю от Ислама царевича Великому князю поклон. А о грамоте молвил: грамоту у меня взял Федоръ Иванов сын Карпова да дякъ Меншеи Путятин.*" – RGADA, Fond 123, inv.1, d. 8 (1533-1539), f. 316 - 316 verso.

[42] A se vedea scrisoarea lui Islam Giray, adresată sutanului Suleiman, trimisă cu șeyh zade Șaban, prin care îl roagă pe împărat să-l destituie pe Sahib I Giray și să-i acorde puterea lui sau unchiului său Saadet Giray – Özalp Gökbilgin, *Quelques sources manuscrites sur l'époque de Sahib Giray I-er, khan de Crimée (1532-1551): à Istanbul, Paris et Leningrad*, în „Cahiers du monde russe et soviétique", vol. 11, nr. 3, 1970, p. 465-467; *Le khanat de Crimee dans les archives du Musee du palais de Topkapı*, Pres. par A. Bennigsen, Paris, Le Haye, 1978, p. 127-129; *Документы по истории Волго-Уральского региона XVI – XIX веков из древлехранилищ Турции: Сборник документов*, Сост. И. А. Мустакимов, Казань, Гасыр, 2008, с. 83-89. Editorii au datat scrisoarea cu anii 1533-1537. Reieșind din informațiile documentului publicat de noi mai jos, considerăm că acest interval poate fi restrâns, anul 1536 – până în martie 1537.

[43] Mai nou despre Simion Belsky, a se vedea – М. М., Кром, *Судьба авантюриста: князь Семён Фёдорович Бельский* // „Очерки феодальной России" Вып. 4, М., изд. УРСС, 2000, с. 98-115; И. В. Зайцев, *«Позабыв бога и наше жалованье и свою душу…» (Приключения князя Семёна Фёдоровича Бельского)* // И. В. Зайцев, Между Москвой и Стамбулом. Джучидские государства, Москва и Османская империя (нач. XV – пер. пол. XVI вв.), Москва, изд. Рудомино, 2004, p. 131-158; А. Г. Гуськов, Д. В., Лисейцев, *«И которые блиско нас земли есть, и тые… твои, государя великого, будут»: грамота князя Семёна Фёдоровича Бельского турецкому султану Сулейману Великолепному* // Труды Института российской истории, отв. ред. Ю.А. Петров, Рос. акад. наук, Ин-т рос. истории., Вып. 16, 2021, с. 160-167.

[44] Un fragment al documentului pe care îl publicăm, cu referință la Simion Belsky, a fost redat de către I. V. Zaițev, scăpându-i însă această mențiune („татаров на твою землю идти. И/ и҃не тот кнѧз Симеѡ҃н в Бѣлѣ҃городъ/ пришелѣ҃") – И. В. Зайцев, *«Позабыв бога и наше жалованье и свою душу…» ...*, с. 137.

[45] Despre artileria Țării Moldovei în epocă, a se vedea – *Gheorghe Postică*, *Două tunuri de bronz*

Intenţiile lui Islam Giray au rămas nerealizate. La sfârşitul verii anului 1537 yurtul acestuia a fost atacat prin surprindere de către tătarii nogai conduşi de Bakî-bei din neamul Mangât/Mansur[46]. În urma acestei agresiuni, Islam Giray a fost ucis. De asemenea nogaii l-au luat în prizonierat pe Simion Belsky care se deplasa din Kaffa spre teritoriile lituaniene[47]. Tot atunci solii ruşi, Timofei Brajnikov Zabolоţki şi diacul Grigorii Alexandrov Şemet-Vorobiov, împreună cu trimisul moldovean Bustere, care se întorceau din Ţara Moldovei şi se aflau la Islam Giray, au fost capturaţi de hanul Sahib I Giray. Ei au fost duşi în oraşul de reşedinţă al hanilor crimeeni, Kirkor (Kîrk-Er)[48], unde era reţinut şi solul rus Basalai Nikiforov Kvaşnin, trimis în iulie 1537 la Islam Giray[49].

Constatăm, deci, că izvoarele din arhivele ruse, privitoare la relaţiile ruso-tătare, oferă informaţii inedite şi despre raporturile româno-tătare. Documentul prezentat atestă implicarea lui Petru Rareş în luptele interne pentru putere din Hanatul Crimeei şi contribuie la reliefarea politicii externe dusă de el în ultimii ani ai primei sale domnii.

---

din perioada lui Ştefan cel Mare descoperite în cetatea Orheiului Vechi, în „Arheologia Moldovei", XXVII, 2004, p. 165-176; Idem, *Orheiul Vechi: cercetări arheologice 1996-2001*, Iaşi 2006, p. 109-112; Liviu Câmpeanu, *Consideraţii asupra artileriei lui Ştefan cel Mare,* în „Analele Putnei", XIV, 2018, nr. 1, p. 321-334; Recent în custodia Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei a intrat o nouă piesă de artilerie de epocă „*Tunul de la Grinăuţi-Moldova „Malul Roşu"*, o mortieră datată cu a doua jumătate a secolului XV – începutul secolului XVI – Gheorghe Postică, *Bombarda de la Grinăuţi-Moldova din a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în „Conferinţa ştiinţifică a Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei", ediţia a 33-a, 26-27 octombrie 2023: Program. Rezumatele comunicărilor / comitetul ştiinţific: Eugen Sava [et al.]. Chişinău, 2023 (Bons Offices), p. 86 A se vedea pagina Facebook a Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, postarea din 4 septembrie **#Exponatul_lunii** şi www.nationalmuseum.md/ro/news/arhive/septembrie_2023_2023/; Adrian Stroea, Gheorghe Băjenaru, *Artileria română în date şi imagini*, Bucureşti, Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, p. 12-22; *Enciclopedia Artileriei Române*, Adrian Stroea, Marin Ghinoiu, Gheorghe Băjenaru, Bucureşti, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2013, p. 17-29.

46 RGADA, Fond 123, inv.1, d. 8 (1533-1539), f. 403. A se vedea şi relatările cronicarului Remmal Hogea despre Bakî-bei – Рефат Абдужемилев, *Хроника «Тарих-и Сахиб Герай хан»* // „Крымское историческое обозрение", Казань – Бахчисарай, 2018, 1(10), с. 184-187; Însuşi Sahib I Giray a relatat aceste evenimente regelui Sigismund I – К. Ю. Ерусалимский, *Крымское ханство, Речь Посполитая и Российское государство в 1524–1571 гг.: Посольская переписка из архива Великого княжества Литовского* // „Золотоордынское обозрение", 2017, Том. 5, № 5, с. 896-897; 905-906.

47 А. Г. Гуськов, Д. В., Лисейцев, *«И которые блиско нас земли есть, и тые… твои, государя великого, будут»: грамота князя Семёна Фёдоровича Бельского турецкому султану Сулейману Великолепному* // Труды Института российской истории, отв. ред. Ю.А. Петров, Рос. акад. наук, Ин-т рос. истории., Вып. 16, 2021, с. 160-167.

48 Denumirea tătară a oraşului Ciufut-Kale.

49 Detalii, Eugen Cernenchi, *Un document privind relaţiile lui Petru Rareş cu Hanatul din Crimeea (1537)*, în „Revista de Istorie a Moldovei", 2010, nr. 3-4, p. 35-42.

Anexă

( ) = marchează în text literele suprascrise.

[ ] = marchează literele întregite ale cuvintelor slavone abreviate (цр҃ъ, гдр҃ю, кнз҃ю, нш҃ы, нн҃ѣ, члк҃а, ș.a.).

< > = delimitează locurile ilizibile care nu au putut fi citite, precum și echivalarea cronologică în anii erei de la Hristos.

. . . . = corespund locurilor ilizibile.

943[50] <1537 martie>

(316 об)

А се грамота с Папае(м)

Великіе Орды ц[а]рь Исла(м) Гирѣѣво ц[а]р[є]во слово Многого Ѹлѹса г[о](с)[по]д(а)рю[51] братѹ моємѹ кн[я]зю Иванѹ Васи(ль)евичю много покло(нь).

Про мена про брата своего вспросишь слава Б[о]гоу̯ мена поздоровѹ вѣдал. Напере(д) сего дла того что на твою землю люди (317) **пошли были, паро(б)ка своего Мѹстоѳѹ Шы(х) Задѹ посла(ль) бысти та(къ) же и ка(къ) со ц(а)ремъ н(а)ше дѣло; и ѡ(нь) ро(з) немогса да вороти(л)са; и мы ѿпѹстили к тобѣ двѹ ч[є]л[ове]кь, своего ч[є]л[ове]ка да твоего, к тобѣ братѹ своемѹ вѣсть подати. И та ра(т) ка(к) стала зима и онѣ воротили(сь).**

И н[ы]нѣ бы тобѣ братѹ моемѹ то вѣдомо было: ц[а]рь прише(д) на на(с) бе(з)вѣстно на(сь) потопталъ и статки н[а]шы поима(ль). И ꙗ бра(т) твой шма(ть) на коне(х) са ѹчини(ль), да ц[а]рм есми опа(ть) вь его мѣсто вогна(ль) а людей есми своих и ѹлѹ(сь) на Днепръ выве(ль) и поздоровѹ есма зимовали.

А напере(д) того коли еще ц[а]рь на мена (317 об) **не прише(ль) к тѹрскомѹ салтанѹ ч[є]л[ове]ка своего Шабанъ Ша(х) Зада посла(ль) бы(ль) есмь. А ц[а]рь ѿ селе похвали(ль) са с ло(ж)ными с рѣчми**

---

[50] Anul Hegirei.

[51] Tot mai mulți istorici ruși înclină să considere că în titulatura oficială a marilor cnezi ai Moscovei din secolul al XVI-lea, abrevierile – гдрь și гсдрь – trebuie citite *господарь* (termen preluat din cancelaria marilor duci ai Lituaniei, echivalent cu lat. *dominus*) și nu *государь* cum transcriau editorii de documente. Termenul *государь* a fost folosit sporadic în secolul al XVI-lea, încetățenindu-se în titulatura oficială a țarilor ruși abia la începutul secolului al XVII-lea, a se vedea – Андраш Золтан, *Interslavica: Исследования по межславянским языковым и культурным контактам.* Москва, Индрик, 2014, с. 46-72; Успенский Б. А., *Загадочная форма в титуле русских царей* // „Slověne = Словѣне". Т. 9, nr. 1, 2020, с. 163–184; Успенский Б. А., *Отчич и дедич в титуле русских государей* // „Шаги / Steps", Т. 7, nr. 3, 2021, с. 240-273.

посла(ль), ре(к)ши, ѣа де(и) Исла(м) салтана то(п)та(ль) и би(ль)сѧ с ним вровенъ и прогна(л) и ране(н), самъ салта(н) ѹтек и чаю его и ѹмеръ. А ѹ мнѧ люди и земля все по старомѹ. И салта(н) ч[є]л[ове]ка моегѡ Шаба(нь) Шыха велѣ(ль) поимати. А говори(ль) коли толко Исламъ ѹмеръ ино деи вс земля нечтивыхъ моѧ сѧ ѹчинила, а коли бѹди Мо(с)ко(в)скои земліа мои, а нечтивы(х) земля лито(вь)скаѧ толды ѹ(ж) ѹ мена в рѹка(х). Молвѧ такъ собѣ ѹложили.

И н[ы]нѣ тобѣ братѹ (318) моемѹ вести то: а твоеи земли Мѡ(с)кѡ(в)скои кн(ж)ства кн[ѣа]же Ѳе(д)оровѹ с[ы]нѹ кня[з]ю Сименѹ в рѹки Магмедъ са(нь)чага да(ль). А велѣ(ль) емѹ съ собою нарѧдити восмьдесѧт тысѧ(ч) рати конные да три санчаги Магме(д) санчагѹ по(д)да(л) да двє тысѧчи ѣаныче(н) са(л)та(н) к ним посла(л), а тысѧчю ѣаныча(н) на ц[а]рѧ да на каѳи(н)ского санчага вскинѹ(ль) да велѣ(л) имъ собою взѧти сто за(р)бѹзанѡ(вь) на хри(сь)тѧнъ нарѧдѹ. И ѿ селє было ц[а]рю со стомъ тысѧ(чь) татаро(вь) на твою землю идти.

И н[ы]не то(т) кня[зь] Симе(н) в Бѣ(ль)городъ прише(ль), да ѿвѣда(ль) а(ж) мы поздоровѹ, а ц[а]рь сидит по старомѹ (318 об) в городѣ. И ѡни послали к са(л)танѹ: Исла(м) деи жи(в). И салта(н) деи молви(л): толко деи Исла(м) жи(в) и н(а)шемѹ деи дѣлѹ съ стати не мо(ч)но. А кня(зь) Семе(н) ко мнѣ к братѹ твоемѹ ч[] л[ове]ка присыла(л) длѧ на(с) что(б) мы емѹ дорогоѹ дали да и сами бы емѹ товарищы были а зе(м)лѧ деи москѡ(вь)скаѧ не моѧ твоѧ бѹди, а толко бы имѧ мое былѡ.

И менѧ твои великого кн[ѣа]зѧ ѿ .....[52] тобѣ своего ро(д)ного с[ы]на смо(т)ри и рота и пра(в)да межи нами съ сталасѧ, и мы на своеи ротѣ и пра(вь)дѣ крепко стои(м). Да и слѹгѣ (319) твоемѹ Ѳе(д)орѹ съ вести посла(ль) сказали а нѣчто намъ не вѣрешъ и мы к тобѣ те(х) людеи ѿпѹстили и ты вспроси(в) тѣ(м) повери(в) а ѿ люде(и) есмѧ сѣ вести ѹтаи(в) послали к тобѣ.

И н[ы]не нѣчто ѹ на(с) дѹмы и совѣта похочешъ и ты вѣдаи что тѣ ѿманци лихие люди не кн(ж) Семенова длѧ пригодъства ни па(к) пригоже ли емѹ кн[ѣа]же(нь)є не пригоже ли. Каме(нь) на каме(нь) ѹдари(т) толко бы емѹ что к собѣ приволочи(ль). А ѡнъ и нашеи землѣ ѹпокоѧ не дастъ, с таки(м) ѹстремленьемъ живе(т), не мо(л)витъ того, кто емѹ земли доставае(т) пригоже ли непригоже

[52] Două cuvinte ilizibile.

ли (319 об) ко г[оспо]д(а)р[с]твꙋ ни па(к) кто ѿ холопа или ѿ робы роди(л)сѧ, так и емꙋ даѣтъ толко бы емꙋ земли приве(ль).

Да после послꙋшаи моего проше(н)ѧ чтобы еси мнѣ нѣколико зарбꙋзанш(вь) присла(л) в малы(х) днє(х). Да єщє бы тобѣ вѣдомо было волоской да(л) бы(л) мнѣ два зарбꙋзана. И ѕ (з) ими недрꙋгоу много недрꙋжбы ꙋчини(л) а ꙋ ц[а]рѧ хоти бы ꙋ него и много за(р) бꙋзанwвъ было, а мои(х) людеи нє вреди(л). Н[а]шы люди на просто рѣ ходѧтъ. А ц[а]р[є]вы лю(ди) в то(т) скотъ тѣлѣгами кꙋрень рѧдѧтъ того дѣлѧ пропадаютъ.

А волошъскои тꙋрского ѕаса(ч)ни(к) а мнѣ товарищєм сѧ стави(т) и за(р)бꙋзаны (320) мнѣ дає(т). А то по мнѣ ѿ тобѧ ѿ брата моего того нє бꙋдеть ино ве(дь) дѣло твоє коли к тобѣ придꙋтъ толды и к намъ придꙋтъ вери(л) бы еси н[а]ше(и) первои правдѣ.

Да нѣкоторыи н[а]ши люди ѿдели(в)сѧ ѿ на(с) под вашꙋ ѹкраинꙋ пошли и ты бы сѧ велѣ(л) беречи.

И толко тѣ(х) всѣ(х) наши(х) рѣчеи которыє в сеи грамотѣ пи саны нє примешъ и ты(в) мнѣ вѣдомо ꙋчини(л). Да которы н[а] шы послы ꙋ вас с товарищем и ты и(х) на борзѣ к на(м) ѿпꙋсти(л) да и н[а]шего бы еси паро(б)ка Салтанака к на(м) присла(л) с ѳꙋфае(м) вмѣстє о(д)ноли(ч)но о(д)ноличнь[53]. А всѣ(х) бы еси (320 об) наборзѣ ѿпꙋсти(л), а заде(р)жиш и(х) и тобѣ ꙋбыто(к) и мнѣ ꙋбытокъ.

Молвѧ грамотꙋ писа(л) єсии.

Лѣта девѧ(т) сѿ мг 943 марта м[есѧ]ца

Traducere

(316 verso)

Iar aceasta este scrisoarea cu Papai.

Ţarul[54] Hoardei Mari şi al Marelui Ulus, Islam Giray, cuvântul nostru împărătesc, Domnului, fratelui meu, cneazului Ivan Vasilievici, multă închinăciune.

Despre mine, despre fratele tău [dacă] ai întreba, slavă Domnului de sănătos să [ne] ştii/.

Întâi, pentru faptul că asupra ţării tale oamenii [mei] // (**317)** au năvălit, l-am tri-

[53] Cuvânt de prisos, strecurat din greşeală de pisar.

[54] Titlul de „Ţar" era atribuit de cnezii ruşi conducătorilor Hoardei de Aur din dinastia Cinghizizilor, după destrămarea ei, titlul a fost conferit şi hanilor din Crimeea, membri ai aceleeaşi dinastii. În textul documentului titlul de Ţar îi este atribuit hanului Sahib I Giray.

mis pe sluga mea Mustafa Șih Zade; la fel și cu treabile noastre, cum să fie cu Țarul[55]; și el[56] s-a îmbolnăvit și s-a întors; iar noi am trimis la tine doi oameni, pe omul meu și pe al tău, la tine, la fratele meu, veşti să aducă. Și acea oaste, cum a venit iarna, s-a întors[57].

Și acum ție, fratelui meu, acestea îți dăm de știre: Țarul a venit asupra noastră fără de veste, ne-a călcat și bunurile noastre le-a luat. Și eu, frate al tău, iarăși pe cai m-am aflat, și pe Țar iarăși l-am băgat la locul său și pe oamenii și ulusul meu i-am scos la Nipru și cu bine am iernat.

Și mai înainte, când Țarul // (**317 verso)** încă nu a venit asupra mea, la Sultanul[58] turc pe omul meu Șaban Șah Zade l-am trimis. Iar Țarul s-a lăudat cu aceste cuvinte minciunoase spunând precum că: eu pe Islam-sultan l-am călcat și m-am luptat cu el la egal și l-am gonit și e rănit, însuși sultanul[59] a fugit și gândesc că a murit. Iar oamenii și pământurile mele sunt precum au fost.

Și Sultanul a poruncit să fie prins omul meu, Șaban Șah. Și a vorbit: dacă Islam a murit atunci toate pământurile necredincioșilor vor deveni ale mele, iar dacă va fi Țara Moscovită a mea, atunci și Țara necredincioșilor, Lituaniană, va fi în mâinile mele. Vorbind, așa au hotărât.

Și acum ție, fratelui meu, // (**318)** aceste veşti: din țara ta, Cnezatul Moscovit, al cneazului Feodor[60] fiu, pe cneazul Simeon[61], [Sultanul turc] l-a dat în mâinile sangeacului Mahomed. Și i-a poruncit să echipeze optzeci de mii de călăreți, iar trei sangeaci i-au fost dați lui Mahomed sangeac, și două mii de ieniceri Sultanul i-a trimis la ei, iar o mie de ieniceri i-a trimis Țarului, și i-a trimis la sangeac-ul de Kaffa și le-a poruncit să ia cu ei o sută de tunuri pregătite împotriva creștinilor. Și de aici Țarul cu o sută de mii de tătari asupra țării tale va fi să meargă.

Iar acum acel cneaz Simeon a venit în Cetatea Albă și a aflat că suntem sănătoși, iar Țarul stă // (**318 verso)** în continuare în oraș. Și ei au trimis [știri] Sultanului: Islam e în viață. Și Sultanul ar fi spus: dacă zice-se că Islam e viu, atunci și treaba noastră nu poate fi isprăvită. Iar cneazul Simeon, la mine, la fratele tău, a trimis un om, ca noi să-i dăm trecere liberă, și însuși să-i fim aliat, [zicând] – iar Țara Moscovită nu e a mea – a ta este, și doar [cu] numele a mea să fie.

Și pe mine, ale tale mare cneaz .....[62] ție al tău fiu, să vezi și jurământ și legământ între noi s-a făcut, și noi pe jurământul și legământul nostru stăm cu tărie. Și slugii // (319) tale Feodor, trimis cu veşti, i-am spus [despre asta], iar dacă nouă nu ne dai crezare, noi pe acei oameni ai tăi i-am trimis la tine și tu întrebându-i să le dai lor crezare; și am trimis la tine aceste veşti tăinuindu-le de [restul] oamenilor.

---

55 Hanul Sahib I Giray
56 Mustafa Șih Zade
57 Prin oastea pomenită aici se are în vedere „oamenii" menționați mai sus, care ar fi atacat teritoriile moscovite.
58 Suleiman I Magnificul (1520-1566).
59 Islam Giray
60 Fiodor Ivanovici Belski
61 Simion Fiodorovici Belski
62 Două cuvinte ilizibile.

Și acum dacă vei dori gândul și sfatul nostru, tu să știi, că acei otomani lotri nu sunt pentru chiverniseala cneazului Semion, nici chiar dacă i se cuvine cnezia sau nu i se cuvine. Piatră de piatră va lovi [Sultanul] numai să se pricopsească cu ceva. Iar el și țării noastre tihnă nu îi va da, cu așa visuri trăiește, fără să le mărturisească; cel care dobândește pământuri, cu cale sau fără de cale, // **(319 verso)** pentru statul său – fie șerb sau născut rob – chiar și lui îi dă, numai să-i aducă pământuri.

Apoi ascultă rugămintea mea ca să-mi trimiți câteva tunuri cât de curând. Și încă să-ți fie știut – Volohul mi-a dat mie două tunuri (zarbuzane). Și eu cu ele dușmanilor multe pagube le-am pricinuit, și chiar dacă Țarul a avut multe tunuri (zarbuzane), dar pe oamenii mei nu i-a vătămat. Oamenii noștri în voie umblă; iar oamenii Țarului cu vitele [stau] în tabere făcute din căruțe, din care cauză pier.

Și Volohul este tributar turcului, iar mie îmi este aliat și // (**320)** tunuri (zarbuzane) mie îmi dă. Iar dacă aceste [tunuri], de la tine de la fratele meu, pentru mine nu le voi primi, căci sunt pentru trebuința ta, dacă la tine vor veni [dușmanii] atunci și la noi vor veni, să dai deci crezare primului nostru jurământ.

Și unii oameni de-ai noștri, separându-se de noi, s-au dus către hotarele voastre, și tu să poruncești să fie păzite.

Și dacă toate acele cuvinte ale noastre, care sunt scrise în această scrisoare, nu le vei accepta, tu să-mi dai de veste, iar pe solii noștri cu însoțitorii lor, care sunt la voi, tu în grabă să-i slobozi la noi; și pe sluga Saltanak să-l trimiți neapărat la noi împreună cu Ftufai; neapărat pe aceștea // **(320 verso)** în grabă să-i slobozi, iar dacă îi vei reține și ție în pagubă îți va fi și mie.

Spunând acestea scrisoare am scris

Anul 943 <1537> în luna martie

RGADA, Fond. 123, inv.1, d. 8 (1533-1539), f. 316 verso – 320 verso.